

zasi csoportjai tartoznak, s a megye népességének sokszínűsége a névkincsen is jól tettenérhető. E névtípus gyakoriságának a számbavételekor a magyar után csökkenő sorrendben a román (*Dombrovica* stb.) és a szláv (*Babonya* stb.) nevek következnek; némelyikük a 13. századtól adatolható. A belső névalkotási módozatok ezzel szemben a magyar névadás termékei, melyek közül a jelentésbeli névalkotás látszik a legkedveltebb névadási eljárásnak (*Telek* stb.). E kört gyarapítják a magyar névkincsbe névköltöztetéssel bekerült településnevek (*Velence* stb.). Gyakori névadási módnak tekinthető a morfológiai szerkesztés is; ez kizárólag egyrészes elnevezést eredményez (*Jánosd* stb.). A belső névalkotási módozaton belül tárgyalt nevek jellemző, hogy metonimikus névadással születtek. A szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett településnevek számban kevésbé maradnak el az előbbiektől; jellemzőjük, hogy jelzős összetételből alakultak, és kétrészes neveket alkotnak (*Nagyfalu* stb.). Végetetül a szerkezeti változással, ezen belül redukcióval (*Bócsida* > *Bócs*), bővüléssel (*Pap* > *Papi*), ellipszissel (*Kávastelek* > *Kávás*), kiegészüléssel (*Egyed* > *Egyedfalva*) és csekély számban népetimológiával (*Szentelek*) keletkezettekkel, valamint kategorizálhatatlan nevekkel (pl. *Akjel*) találkozhatunk.

Az érdekességekben gazdag, szakszerű és egyúttal olvasmányos kiadvány korszerű elvek és módszerek alkalmazásával egy helyen nyújt átfogó képet a régi Bihar vármegye településneveinek kialakulásáról, fejlődéséről. A nagyobb fejezetek végén rövid áttekintés, jól szerkesztett táblázatok és tekintélyes bibliográfia segíti a tájékozódásban az érdeklődőt.

KOVÁCS ANDRÁS

LÉVAI BÉLA: DEBRECEN KÖRNYÉKI HELYNEVEK Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2003. 157 lap

A kötet huszonegy névtani-helytörténeti vonatkozású közleményt tartalmaz. A dolgozatok többségének megszületését mintegy negyedszázados helytörténeti és névtani munkálatok előzték meg, melynek során a szerző a levéltári és könyvtári kutatások útján összegyűjtött adatokat a terepgyűjtéseken szerzett újabb tényekkel, helyszíni megfigyelésekkel egészítette ki. A kötetben szereplő írások közül tizenöt korábban már megjelent különféle névtani tárgyú munkáknak is helyet adó nyelvtudományi kiadványokban: a Magyar Nyelv, a Magyar Nyelvőr, valamint a Névtani Értesítő lapjain. A kötetbe bekerült néhány olyan dolgozat is, melyeknek tárgya földrajzi köznévként: *folyás*, *fűalj*, *hóstát*, stb.; e köznevek maguk is helynevekké vagy helynevek részévé válhatnak és váltak is.

A névtan komplex tudományág, s interdiszciplináris jellege abban is megmutatkozik, hogy művelőinek számos tudományágban kell jártasnak lenniük. LÉVAI BÉLA az adatok összegyűjtésekor és a dolgozatok írása során bizonyosan ezt is szem előtt tartva igyekezett mindig figyelembe venni a történelem, a településtörténet, a régészet, a településföldrajz, a családtörténet, a néprajz, a gazdaságföldrajz, a nyelvtörténet és még további tudományágak legfontosabb tényeit és összefüggéseit. Ez azonban magától érte-

tődően nem azt jelenti, hogy egyetlen név feldolgozása során egyidejűleg érvényesítette valamennyi szempontot: egyes írásaiban csupán azok a megközelítési módok kerültek elő, amelyek a név kapcsán felmerült problémák megvilágítására, illetve megoldására sikeresen alkalmazhatók.

A földrajzi közneveket feldolgozó írásokban a szerző célja a lexémák jelentésének a meghatározása (többjelentésű szavak esetében a lokális jelentés megadása). A földrajzi köznevek között találunk olyan lexémákat, amelyek használata nyelvföldrajzilag erősen behatárolt: csupán a kötet címében jelölt szűk területen jellemző (*fűalj* 'kertek alja', *látus* 'rész, birtokrész; tulajdon; dülő'); esetükben a szerző a forrásokban előforduló szinonimák alapján igyekszik a pontos jelentést megadni. A *folyás* 'az érnél valamivel nagyobb vízfolyás, patak; természetes és mesterséges vízlevezető árok', *hóstat* 'külváros, majorság, belsőség' földrajzi köznevek az ország más tájain is ismertek, jelentésüket szótáraink is tartalmazzák, LÉVAI azonban további részjelentésekkel bővíti velük kapcsolatos ismereteinket. A lehetséges szemantikai tartalom feltárása a szerző célja a *Nyelves-út*, *Nyelves-hegy*, *Nyelves-erdő* nevek előtagjának vizsgálatokor is: feltételezése szerint a *nyelves* lexéma 'nyelvhez hasonló, elágazó' jelentésben került be a helynevekbe.

Egy más aspektus, az etimológiai kérdések kerülnek előtérbe a *Szordas*, *Tacsilló-halom*, *Zelemér* neveket tárgyaló írásokban. LÉVAI BÉLA e névalakulatok kapcsán felsorakoztatja a korábban felmerült eredeztetési lehetőségeket, majd igyekszik a legvalószínűbb keletkezési módot megtalálni. Az Árpád-kori *Szóládmonostora* településnévnek az idők folyamán számos névváltozata létezett, ezeket tekinti át és magyarázza az azonos címet viselő dolgozat. *Józsa* nevének vizsgálata során pedig a név két szempontból is egyedülálló voltát igyekszik bizonyítani: egyrészt a Kárpát-medencében nem létezett másik ilyen nevű önálló helység, másrészt az elmúlt évszázadok során a település kétszer kapta meg ezt a nevet (először egyik 13. századi, *Józsa* nevű birtokosáról nevezték el, másodszer pedig az 1700-as évek elején *Jósa* István családneve vonódott át a településre), de a két névadásnak nem volt köze egymáshoz. „A dettosföldi Debrecen” című írásban pedig a településnévnek a magyarországi *Debrecen* városnévhez való viszonyát mutatja be a szerző, miközben igyekszik feltárni a két helynév keletkezésének, alakulásának, egymásra hatásának lehetséges körülményeit.

Az Árpád-kori *Bigecs* és *Szentlászló* nevű települések lokalizálása a célja a hasonló című tanulmányoknak. A szerző igyekezett olyan új aspektusokat is bevonni a vizsgálatba (pl. a szó helyi jelentése), amelyek a lokalizálati probléma megoldását elősegíthetik.

LÉVAI BÉLA kötete több olyan tanulmányt is magába foglal, amelyek a névtani vizsgálódásoknak nem a nyelvi, hanem inkább a történeti, természetföldrajzi stb. oldalát részesítik előnyben. A „Cégény, Cégény rét”, valamint a „Sáránd” című dolgozatokban – a nevek lehetséges magyarázatainak rövid ismertetése mellett – a települések térfelszíni viszonyainak a részletes leírásával találkozunk. Az inkább történeti tárgyú, mintsem nyelvi „Monostor a helynevek tükrében” és „Salamon” című írásokban szintén alapos bemutatását kapjuk a természetföldrajzi jellemzőknek, emellett azonban hasonló részletességgel tárgyalja a szerző a településeknek, illetve első lakóinak történetét. Az „Etelaka”, a „Mihálylaka birtok története” és a „Szilegyház” című írásokban pedig településtörténeti, családtörténeti, valamint a birtokviszonyokra vonatkozó vizsgálatainak legfontosabb eredményeit foglalja össze. Hasonló szempontok alapján mutatja be a szer-

ző „XVIII. századi zeleméri helynevek” című dolgozatában az adott időszakból való térképeknek Zelemér és Szentgyörgy települések területére, illetőleg e települések határára vonatkozó anyagát, valamint a tárgyalt helynevek mai továbbélését.

A kötet tartalmának e rövid szemléléséből az is kiderül, hogy a szerző az előszóban megfogalmazott irányelvnek megfelelően igen sok tudomány eszközeinek, eredményeinek a felhasználásával, a névtant – számos elődjéhez hasonlóan – interdiszciplináris tudománynak tekintve közelít témájához, a helynevek vizsgálatához.

RESZEGI KATALIN

A MAGYAR NÉVTANI ÉRTEKEZÉSEK SZOROZATRÓL ÉS ELSŐ KÖTETÉRŐL – B. GERGELY PIROSKA: KALOTASZEG KERESZT- ÉS BECENEVEI

1. A magyar névtani kiadványok között nemrég egy új sorozat első kötetét, B. GERGELY PIROSKA „Kalotaszeg kereszt- és becenevei” című munkáját vehette kezébe a névtan iránt érdeklődők széles tábora. Illő, hogy ebből az alkalomból néhány szót szóljunk erről a kötetről és magáról a sorozatról.

A névtani kutatások eredményeinek fontos fóruma volt a Magyar Névtani Dolgozatok HAJDÚ MIHÁLY (és néhány szám erejéig JUHÁSZ DEZSŐ) szerkesztésében. E sorozat immár elérte a 200. kötetet, így felmerült a kérdés: folytatódják-e a sorozat némi arculati változtatással, vagy teljesen új alapokra helyezve induljon egy új sorozat az értékes névtani munkák megjelentetésére. A korábbi sorozat megjelentetője, az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézetének Névkutató Munkaközössége úgy határozott, hogy az utóbbi lehetőség tűnik követendőnek, mivel tematikus jellegű változtatásokra is sort kell keríteni. Az MND ugyanis adatközlő és feldolgozó, elemző jellegű munkáknak is helyt adott, s ez a tematikus sokszínűség mellett sokszor színvonalbeli egyenetlenségeket is eredményezett (l. HAJDÚ MIHÁLY értékelését a Névtani Értesítő jelen számában). Célszerűnek tűnt ezért legalább e két egységet szétválasztani, és a nagyobb terjedelmű értekezések, elemzések, feldolgozások számára külön sorozatot indítani.

A Magyar Névtani Értekezések sorozatban eszerint elsősorban olyan munkákat kívánunk közölni, amelyek a magyar névtani kutatások egy-egy részterületének újabb eredményeit összefoglaló, értékelő, elemző álláspontból közelítik meg. Továbbra is helyt adunk az egy-egy tájegység névanyagát rendszerező feldolgozásoknak, ahogy ezt az alább ismertetett munka is példázza. Ilyen esetben természetesen az adattárak csatolását sem mellőzhetjük. A sorozat kötetei között helyük van a tematikus tanulmánygyűjteményeknek, doktori disszertációknak és egyéb színvonalas névtani munkáknak is.

Az új sorozatot új arculattal kívántuk érzékeltetni. A külső megjelenés mellett megváltoztak a szerkesztési szempontok is. Figyelembe vettük más névtani kiadványok gyakorlatát; közülük leginkább a Névtani Értesítő szerkesztési szabályait tartjuk követendőnek (l. a jelen szám végén is). A sorozatjelleget a külső borító grafikai ábrázolása továbbra is érzékelteti.